

A KRIMINALISZTIKA MINT A BÜNYÜGYI SAKKJÁTSZMA TUDOMÁNYA

Az első pillanatban talán meglepőnek tűnik a címben jelzett sakkjáték bünyügyi kivetítése. A másodikban már felismerhetjük, némi analógiás készséggel pedig meg is fogalmazhatjuk a három fő játékrészt a büntető eljáráson belül is. Felfogásunk szerint ebben a „játékban” is van: 1) megnyitás, 2) középjáték, 3) végjáték. Rögvest fel is vetjük a párhuzamos társaikat, a duálpárjaikat: 1) a helyszíni szemle (az elsődleges intézkedésekkel) – mint megnyitás, 2) a nyomozás egésze (a további összes krimináltaktikai és technikai lépés) – mint középjáték, 3) a bírósági szakasz (a tárgyalási bizonyítás) – mint végjáték.

1. A helyszíni szemle (az „első csapás”) mint megnyitás

A bűnelkövetők (a nagy játszmákban bűnözők) és a bűnüldözők közötti örök sakkjátszma (sorozatelkövetőknél „szimultán” partik) kevés kivételtől eltekintve az előbbiek nyitásával kezdődik.¹ A kezdeti, világos bábus húzás (miközben ők a „rosszfiúk”, a „sötéttel”, sötétben játszó) szinte mindig a bűnös (általában zárt nyitású, titkolt) tettel indul és – mint látható a találó nevéből is – a bűnüldöző szükségszerűen „üldözi”, követi a lépést. Vagyis csak a reaktív, második lépés, a sötét bábus, az ellentámadás az övé. Ebből következően eleve hátrányban (egyúttal lépéskényszerben) van, hiszen a sakkban is a világos élvezi az előnyt. Ha nagyon magas, mondhatni nemzetközi nagymesteri szinten űzi a bűnelkövető a sakkozást, akkor végig lépéselőnyben maradhat, győzhet. Itt jönnek be azonban a 64 mezős táblára teoretikusan (és szerencsére javarészt a még több mezős valóságban is) a kriminalisztikai princípiumok (alapelvek), amelyeket már most felsorakoztatunk, hiszen köztük van az „első csapás” jelentősége is, amely kárpótolhatja, akár meg is fordíthatja a kezdeti lépéshátrányt (visszahódíthatja a centrumteret).

Logikája szerint úgy épül fel az immáron hatos² alapelvi sorunk, hogy, mivel a tényállást megalapozó fő kérdéseket kell mindenekfelett tisztázni, vagyis:

1. a kriminalisztikai 7 fő kérdés (*mi?, hol?, mikor?, hogyan?, ki?, kivel?, miért?*); ahhoz, hogy a múltat megismerjük, hogy rekonstruálhassuk

2. a múlt megismerhető; mégpedig a nyomok és anyagmaradványok segítségével, mivel

E tudományos közleményt (amely a 2016. június 23-i pécsi rendészeti konferencia szerkesztett változata) a szerző a Pécsi Tudományegyetem alapításának 650. évfordulója emlékének szenteli.

¹ A nyílt vagy titkos eszközű bűnmegelőzés körében előfordul preventív, világos bábus nyitás hatósági oldalról, azonban ez szerény méreteket ölt világszinten is a nagy, Kertész Imre szavaival élve – „befejezetlen háború”-s” játszmában. Vö: Kertész Imre: Befejezetlen háború. BM Kiadó. Budapest, 2000

² Korábbi tanulmányunkban még csak négy – „első csapást” (és az adatok jelentőségét) nem tartalmazó – vezérfonalat fogalmaztunk meg. Lásd erről: Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika piramismodellje és alapelvei. Belügyi Szemle 2012/10. 14-26. o.

3. minden bűncselekmény hagy nyomot; melyeket módszeresen össze kell gyűjteni, csakúgy, mint a személyi bizonyítékokat, így aztán
4. minden kriminalista annyit ér amennyi adata van; az adatok tárháza pedig a helyszín és a hozzá kötődő elsődleges intézkedések, vagyis
5. az első csapás jelentősége; amelyekből kinyerhetjük, és amelyekkel megszerezhetjük a végső célunkhoz, az (egyedi) azonosításhoz szükséges adatokat
6. *natura non facit saltum*.

Jelen tanulmányunk csak az eredeti szakirodalmi (német) nyelvén „erste Angriff”,³ angolul pedig „First Strike” néven ismert „első csapás” („első támadás,” „első fellépés”, sakknyelven első „húzás” vagy „ütés”) taglalását igényli. Látásunk szerint ez az alapelvű érett követelmény mindazokat az elsődleges („király- és vezérszárny”) intézkedéseket – köztük az adatgyűjtéseket – foglalja csokorba, amelyeket a nyomozó hatóság a bűncselekmény tudomására jutását követően – az eredményes tényfelderítés érdekében haladéktalanul, a lehető leggyorsabban megtesz, illetve amelyeket meg kell tennie.

Mivel válik ki, mi által több, miért emeljük alapelvi trónusra? Válaszként a következő érveket sorakoztatjuk fel:

- a) a kriminalisztikai tapasztalatok szerint az a tendencia figyelhető meg, hogy aki az „első csapás” lehetőségét és esélyét elhibázza, elmulasztja, annak vajmi kevés esélye van a pontos válaszadásra, sakkjátszma megnyerésére a későbbiekben;
- b) ugyanez pozitív megközelítésben: aki él az „első csapás” lehetőségével, aki akkor és ott gyors és alapos, megfelel modern korunk „kettős szorításainak”,⁴ annak nagy esélye van a további sikerekre, eredményes közép- és végjátékra is;
- c) a „forró nyom” mindig nagyobb esélyt ad a releváns adatok, köztük a tettes személyének felkutatására, mint a „hideg”, már „kihűlt”, régóta lezajlott, időben és térben távoli cselekmény;
- d) az emberi pszichében levő „emléknyomok” felidézése – főszabályként, mivel néhány kivétel előfordul – annál könnyebb minél közelebb van az eseményhez, illetve ellenkezőleg: minél inkább távol vagyunk időben a múltbéli cselekménytől, annál nehezebb torzításmentes tükröt tartani az események elé (például annál többet tévednek a tanúk);
- e) nem csak a pszichés, de a tárgyi nyomok fennmaradásának sem kedvez az időmúlás, azok is halványulnak, eltűnnek a környezeti hatások miatt, és nem „lépnek fel újra”;
- f) annak ellenére, hogy az anyagmaradványoknál a „partizán” (szinte kírthatatlan) jellegüket, a „szívóosságukat”, tartósságukat emelhetjük ki, esetükben is a frissesség előny (legfeljebb lehetőség marad későbbre is), de az azonosítási – különösen az egyedi – mindig csökken valamelyest;

³ Forker, A.-Bertram, M.-Gläser, H.-Leonhardt, R.: Über das Wesen und einige Grundsätze des „ersten Angriffs”. Forum, 1972/9. 404-407. o., illetve: Die Arbeit am Tatort-wesentlicher Bestandteil des ersten Angriffs. Forum, 1972/11. 491-495. o.; Eschrich, G.: Der erste Angriff ist eine entscheidende Phase der Untersuchung einer Straftat. Forum, 1973/9. 433-434. o.

⁴ A gyorsaság és alaposság duója mellett több „kettős szorításról” is beszélhetünk még a kriminalisztikában. Így alkalmi „párokat” alkotnak: a tervszerűség és az improvizáció, a törvényesség és az eredménycentrikusság, az objektivitás követelménye pedig a szubjektív egyének nyomozásával, fantáziájával és intuíciójával áll szemben, míg kicsit szélesebb körben a növekvő bűnözés, a kvalifikálódó bűnelkövetés és az erősödő terhelti jogcsomag feszül egymásnak.

- g) az „első csapás” váratlanul érheti az esetlegesen már képbe került tettest (a játszma ellenfelet) is, „letaglózhatja”, sokkolhatja a gyorsaság (a rapid vagy villámsakk), a tettevel való szembesítése, az idő rövidsége nem adja a tudatos, lehiggadt, kimunkált védekezés (a „szekundánssal” való konzultáció) lehetőségét sem számára, sokkal könnyebb közvetlen bizonyítékként értékelhető, ma is értékes (korábban a bizonyítékok, mondhatjuk a sakkjátzsma „királynőjének” tekintett) beismerő vallomását (is) elnyerni;
- h) az „első csapás” alkalmazható mind a nyílt, mind a titkos nyomozások körében; előbbinél a helyszíni szemle és a köré csoportosuló – forró nyomos – intézkedések adják meg a „vezérütést”, a titkosnál pedig a szisztematikusan végrehajtott előzetes titkos adatgyűjtést követő, gondosan előkészített, egyúttal váratlan realizálás – például kutatás, lefoglalás, azonnali kihallgatás, kényszerintézkedés – adja meg a „csapás” erejét.

A legutóbbi érv alapján nem haszontalan elemezni némileg a *helyszíni szemlét* mint az „első csapás” kardinális mozzanatát, ugyanis a statisztikai adatok – nem csak hazánkban – azt mutatják, hogy a bűncselekmények kb. 60-70%-át az ún. helyszínes bűncselekmények teszik ki. Ahol érdemes helyszíni szemlét tartani, ahol van mit keresni, kutatni, „fésülni”, ahol fellelhetők az azonosítási piramisban szerepeltetett építőkockák, a nyomok és anyagmaradványok.⁵ Az egész világ kriminalistái körében tendenciózusan értékelődik fel az elsődleges helyszíni szemle, mivel mindenhol – akár az európai kontinensen, akár az angolszász orientációjú államokban, beleértve Ausztráliát is, valamint az ázsiai országokban is – a helyszín az „adatok tárháza”, „nyitott könyv, amiből meg kell tanulni olvasni.” Nincs nyom-, illetve anyagmaradvány mentes helyszín, csak meg kell találni, fel kell kutatni – a sokszor láthatatlan – helyszínen hagyott elváltozásokat.⁶ (Azokhoz megfelelő értelmezéseket és jelentéseket kell társítani.) Itt említjük meg, hogy ugyanilyen értékesek lehetnek az ún. „negatív nyomok”⁷ Vagyis, ami nincs ott és ott kellene lennie, illetve, ami már nincs ott és ott volt. Sokszor többet mond a nem létező, hiányzó nyom, mint a „beszélő” jelenlévő.

Kriminalisztikai közhelynek számít az a megállapítás, hogy minden helyszín más. Következésképpen nagy jelentősége lehet annak, hogy a helyszíni szemlét mennyire sikerül célirányos egyediesítéssel lefolytatni.⁸ Ennek érdekében a jó kriminalistának, helyszíni szemlélőnek vagy „crime scene examiner-CSE”-nek avagy „crime scene investigator-CSI”-nek mintegy „bele kell bújni a tettes bőrébe”, hogy eredményes nyomkeresést folytasson, azaz végig haladva az elkövető feltételezett „ösvényén”⁹ felkutassa és rögzítse mindazokat a nyomokat, anyagmaradványokat és elváltozásokat, amelyek a tettes mozgásával

⁵ Lásd például az anyagmaradvány minták helyszíni rögzítésének új, XXI. századi (gyors és alapos) technikájáról Benkő András-Huszár András-Szilvási István: Korszakváltás a helyszíni gyorsdiagnosztikában. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények IV. Pécs, 2005. 255-256. o.

⁶ Az amerikai taktika javaslat óv attól, hogy a kriminalista nagy és elképzelt várakozásokkal induljon neki a helyszíni bizonyíték gyűjtésnek. „A good evidence collector will not approach a scene with a predetermined expectation or what can be found.” Moore, P.: The Forensic Handbook. Barnes and Noble, New York, 2004. 34. o.

⁷ Dobos János: Negatív körülmények a helyszínen. Belügyi Szemle, 1964/1. 54-59. o.

⁸ Találó megfogalmazásnak véljük Steinke szavait: „A rekonstrukció nem sablonizálható.” Steinke, W.: A bűnügyi technikai szakvélemények bizonyító értéke. In: Katona Géza (szerk.): A kriminalisztika aktuális kérdései. BM Kiadó, Budapest, 2001. 116. o.

⁹ A helyszíni szemlén követhető „ösvényekről” lásd Kovács Lajos: A Mór megtette... Korona Kiadó, Budapest, 2009. 38. o.

kapcsolatban keletkezettek. Mégpedig gondosan és alaposan. Úgy is fogalmazhatunk, minél alaposabb, figyelmesebb volt a tettes a helyszínen – hogy ne hagyjon hátra semmit magából –, annál alaposabbnak és figyelmesebbnek kell lennie a szemlélőnek.

A helyszíni szemle (sakkos hasonlattal a nyitásra adott válaszlépés sorozat) szükségszerűen többszakaszos, többmozzanató tevékenységet foglal magában, nem beszélve arról, hogy mind célja, mind eredményei igen szerteágazóak lehetnek. Már az elnevezés is utal a helyszíni szemle bonyolult, összetett voltára.¹⁰ Nemcsak a helyszín lehet ugyanis sokféle és önmagában is soktényezős, sokelemű jelenség, hanem maga a szemle is több változatot jelent, például lehet személy-, tárgy- vagy helyszín szemléje is. Az utóbbiban szükségszerűen benne vannak vagy benne lehetnek az előbbi kettő mozzanatai is, azaz a helyszínen (holt) személy(ek) és fontos tárgyak, bűnjelek találhatóak. Gyakran éppen a gyorsaság – a „periculum in mora” – követelménye miatt halaszthatatlan a nyomozási cselekmény, nem engedhető meg, hogy a „nyomok” kihűljenek, a sakkjátékos „elaléljon”, a sakkórán az ideje lejárjon.

Olyannyira nem, hogy a párhuzamosság is követelmény, vagyis már a szemle ideje alatt el kell indítani a más irányú adatgyűjtéseket, amint kellő adatunk van a múltbéli feltételes magyarázatra, a verzió vagy verziók felállítására. Olyan szintű nyom- és anyagmaradvány kutatást (sakkhúzásokat) kell végezni, ami megállja majd a helyét, a laboron keresztül a tárgyalóteremben, vagyis a sakszerű végjátékban is („from crime scene to the courtroom”). Minden taktikai és technikai eszközt be kell vetni ennek érdekében, ami éppen az adott időben és helyen rendelkezésre áll a természet- és társadalomtudományok, illetve a kriminalisztika mint alkalmazott tudomány önálló eredményei útján. Ezek közül – miután gondolatsorunk nem hivatott mindegyik részletezésére – újdonságként egyet emelünk ki, nevezetesen a már hazánkban is tesztelt¹¹ digitális térszkennert. Kiemelésének nem csak a novum értéke miatt adunk teret, hanem azért, mert éppen a korunk kriminalisztikáját jellemző tendenciába illik.¹² Vagyis a második generációs bizonyítékokat produkáló digitális technikák előretörése miatt beszélünk róla többet.¹³

Az amerikai – DeltaSphere-3000 típusú – eszköz egyébként egy hordozható lézerszkennerből és egy digitális fényképezőgépből áll. A szkennert a körülötte levő tárgyakról és azok egymástól való távolságáról is méreteket vesz. Mindegyiket „letapogatja”, így elkészíti a helyszín háromdimenziós modelljét. A szoftver segítségével erre fektetik rá a digitális kamera által készített képeket. Kb. húsz lézersugár segítségével folyamatosan ún. háromszögelést végez, megállapítja a földrajzi koordinátákat. A mérési pontosság következtében a hagyományos mérőlécek a „lomtárba” tehető, amivel rengeteg időt nyerhetnek a feltárók, és persze sokkal pontosabbak is lesznek a kötelezően méretes képek, leírások. Ha teljes lefedettséget kívánnak elérni a használók, akkor a digitális eszközt csak körbe kell mozgatni a helyiségben – igen stabilan tartva –, hogy az egymást takaró tárgyak mögé is be lehessen látni. Az eszköz azért is értékes, mert a készített felvétel nemcsak a nyomozóknak, hanem a bíróságon (a végjátékban) eljáróknak – bíróság, ügyész, védő, szakértő stb. – is hasznos, mivel szinte magukat is behelyezhetik az eredeti helyszínre,

¹⁰ Lásd erről részletesebben: Pusztai László: Szemle a büntető eljárásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977

¹¹ Ügyészi tapasztalatai alapján egy új-zélandi eredetű, svájci-osztrák cég által gyártott, magyar rendőrség által tesztelt, „mérétező” szoftverről ír Szabó Orsolya: A helyszíni szemle rögzítése. Kézirat, Pécs, 2009. 4. o.

¹² Lásd erről részletesebben: Fenyvesi Csaba: A XXI. századi bűnüldözés-tudomány nemzetközi tendenciái. Magyar Tudomány, 2004/6. 757-765. o.

¹³ A második generációs bizonyítékokról lásd részletesebben a szerzőtől: Az új generációs bizonyítékok a kriminalisztika történeti mérföldköveinek tükrében. Magyar Jog 2014/7-8. 433-443. o.

ott nézhetik végig és elemezhetik a pontos távolságokat mutató inkriminált helyszínt. Ami sokféle lehet: valódi, változatlan, spontánul vagy szándékosan változtatott, koholt, élő, mozgó, tagolt, kettős vagy többes,¹⁴ „mellékes”, stabil, mozgó, „virtuális”, stb. Magunk kiegészítjük a felsorolást a „veszélyes és veszélytelen” helyszín fogalmával. Amely megkülönböztetést azért tesszük, mert önmagában az élő helyszínek nem fedik le feltétlenül a fogalmat, ugyanis van nem veszélyes élő helyszín is. Ugyanakkor a tűzgyújtásos vagy robbantásos élő helyszínek kifejezetten kockázatosak a szemlélők életére, testi épségére nézve is, mivel alattomosan megbújnak a veszélyek. Például többemeletes épületnél korhadt fagerendák, omlás előtt álló falak, aljzatok, tetők veszélyeztetnek, vagy vegyük a sorozat robbantások helyszíneit, ahol ki tudja még hány időzített szerkezet van elrejtve. Az ilyen – szemlélőre is veszélyt jelentő – helyektől elkülönül a gyakorlati többség, ahol már semmiféle veszély nincsen. (A felfegyverzett tettes már nincs a helyszínen, a betöréses lopás elkövetője nem hagyott hátra semmiféle kockázati tényezőt, stb.)¹⁵ Az bizonyosnak tűnik, hogy mindegyik szemleforma (partinyítás) más és más műfogásokat, taktikát és technikát (sakk válaszlépést) kíván. Ez a szépsége, egyúttal nehézsége is, miközben az alaposág mellett még kellően gyorsnak is kell lennie a helyszín feltérképezésének (a sakkóra „ketyeg”), az összképrögzítő, statikus és a nyomkereső, anyagmaradványt kutató, dinamikus második szakasznak, ami szintén nem lehet kapkodó, felületes, elnagyolt.

Az alaposág és gyorsaság mellett még óvatosnak is kell lennie a szemlélőnek, illetve már előtte a helyszínt biztosítóknak, mivel mindenképpen el kell kerülni a nyomok, anyagmaradványok szennyeződését, illetve azok eltűnését, mielőtt rögzítették volna. Növeli az „első csapás” jelentőségét, hogy nincs második esély. A második már nem lesz csapás, mivel a mozzanat – gyakorlatilag – megismételhetetlen (irreverzibilis), hiszen az első szemle alatt oly mértékben megváltozik a helyszín,¹⁶ hogy még egy eredményes feltárássra már nagyon halvány a remény.¹⁷

¹⁴ 1989-ben Komlón egy négy éves kislány holttestére talált rá a nyomozóhatóság az egyik négyemeletes bérház alagsori fatárolójában. A szemmel láthatóan összeszurkált testen és környezetében nem volt jelentős vérmennyiség. Azonnal világossá vált, hogy nem az elsődleges helyszínről van szó, az emberölés máshol történt. Ennek felkutatása, vagyis a „hol történt?” kérdés megválaszolása a tettest is megmutatta, mivel éppen azért vitte el a fő helyszínről, mert az rá vallott. Az egyik első emeleti lakásban – luminol segítségével – sikerült megtalálni, és bizonyítani az elsődleges helyszínt, egyúttal a tettes személyét. Legfőképpen rejtőző anyagmaradványok, mindenekelőtt sértett vért, haj felkutatásával és azonosításával. Lásd erről részletesebben Fenyvesi Csaba-Kodba Ferenc: Kisgyermek sérelmére elkövetett brutális emberölés nyomozása. *Belügyi Szemle*, 1990/4. 106-113. o.; Látens vért felkutatásáról lásd még: Seashols, A. J.-Cross, H. D.-Shrader, D. L.-Rief, A. A.: Comparison of Chemical Enhancements for the Detection of Latent Blood. *Journal of Forensic Sciences*, 2013/1. Volume 58. 130-133.

¹⁵ Talán azért sem emelte még ki senki a szakirodalomban az elmúlt 60 évben, mert nem volt ennek hazánkban realitása, „veszélye” hosszú évtizedeken keresztül. Az 1990-es évek robbantásos, leszámolásos, „fegyveres kivégzős” cselekményei után ez a „hallgatás” már nem tartható fenn.

¹⁶ Létezik az irodalomban ún. „post-crime inspection”, egy utólagos, második helyszíni szemle, ugyanis a kriminalisztikai anyagmaradvány kutatások azt mutatják, hogy egyes ultrakönnnyű mikroszemcsék, szálak a levegőben vannak a szemle ideje alatt és csak órák, alkalmanként napok múltán érnek le a földre, ahol rögzíteni lehet őket. Ezekért érdemes – lezárás és helyszínmegóvás mellett – még visszatérni egyszer – akár több nappal is – a már egyszer szemlézett színhelyre.

¹⁷ Az 1980-as években egy baranyai faluban egy idős néni találtak a szomszédok a gáztűzhely előtt fekve holtan, kezeit szépen magán összekulcsolva. Úgy tűnt így „ment el”, csendben, rendben. Ezt állapította meg a felületes, rendkívüli halált vizsgáló szemlebizottság is, így – idegenkezűség hiányában – érdemi helyszíni szemlét sem tartottak. A néhány nap múlva elvégzett orvos szakértői boncolás azonban a gégeporc törését, idegenkezű fullasztásos elváltozásokat észlelt. Az emberölés miatt megindult nyomozás helyszíni szemlével kezdődött, azonban részben a korábbi hatósági bejárások, másrésztől az azóta aktív örökös rokonok helyszínbéjárása mindent lerombolt. Az „első csapás” elmaradt, nem lettek érdemi és tiszta nyomokra-anyagmaradványokra, nem is sikerült

A halaszthatatlan nyomozási cselekményeknél nem mondhatjuk el, a más krimináltaktikai cselekményeknél – például terhelt, tanú, sértett kihallgatásánál, megtervezett kutatásnál fennálló – azon taktikai tanácsunkat, hogy „készülj fel az ellenfeledből”. Mivel a váratlanság, kiszámíthatatlanság miatt erre nincs lehetőség és általában az „ellenfél”, a rejtőzködő ismeretlen tettes sincs, nem várja általában a hatóságot. (A tettenérés vagy önkéntes feladás eseteit, illetve a jelen tanulmány szerinti sakk-táblánál ülő, már megismert, sőt tanulmányozott sakk ellenfelet kivéve.) Így alapos felkészülés nélkül, gyorsan kell dönteni a szükséges szemlélő erőkről, technikákról gépjármű, nyomrögzítő eszközök, világítás, számítógépek, nyomtatók, diktafon, fényképezőgép, videokamera, digitális lézerskenner, rádió, mobiltelefon stb.), segítőről (nyomkereső-követő kutya, kutyavezető, technikus, jegyzőkönyv-vezető, számítógépes-fegyver-nyomrovar-orvos-munkavédelmi-műszaki szakértő, szaktanácsadó stb.), az egész nyomozási cselekmény logisztikájáról. Ezt persze közben is végezni kell, igazodva a körülményekhez, a feladatok nagyságához és jellegéhez.

Az alapos helyszíni szemlét – és nem a köznyelvben populárisrá vált „helyszínelést”, mivel az más krimináltaktikai cselekmény –, annak adatait hitelesen rögzíteni, dokumentálni kell, hogy a további, nem a helyszíni szemlét végzett nyomozók,¹⁸ illetve egyéb hatóságok (ügyészség, bíróság) minden részletét fel tudják idézni. Minimum írásos jegyzőkönyv formájában, de ehhez csatlakozhatnak még számítógépen, belső digitális hálózaton, CD-n, DVD-n levők is, fotó- és videofelvételek,¹⁹ rajzok, vázlatok, kutyaindításról jegyzőkönyv, bűnjeljegyzék a nagyon precízen leírt és szeparáltan csomagolt bűnjelkkel, a szubjektív megállapításokat, következtetéseket, verziókat is tartalmazó szemlélő jelentése. („Borítékolt lépés után a szekundáns tanácsa.”)

A szemle során, illetve azt követően az „első csapás” jelleget erősítve és bizonyítva az általánosság szintjén értékes adatok merülhetnek fel, amelyek segíthetnek a továbblépésben, az összes kriminalisztikai fő kérdés megválaszolásában. Ezek – álláspontunk szerint – a következők lehetnek:

- a) azonnali útmutatót kínálhatnak a tettes személyére, hollétére, távozási-menekülési útvonalára, rejtkehelyére, esetleges újabb bűncselekményeinek szándékára, veszélyességére (fegyver-robbanószer tartására); (a sakk-ellenfél taktikájára, gondolatmenetére)
- b) a múltbeli eseményeken kívül a jövőbeli szándékára nagyon erőteljes adatokat kaphatunk a helyszínen fellelt digitális eszközökből, amelyek – bár nem könnyű – szakértői (szakszerű) vizsgálatát a lehető leghamarabb el kell kezdeni, a releváns adatokat ki kell nyerni;
- c) támpontokat adhat általános és részverziók felállításához, a múlt gondolatbeli rekonstrukciójához;
- d) megismerhető a bűncselekmény pontos ideje, helye, az elkövetés módja;

a később egyébként gyanúba került személyt „behelyezni a helyszínre”. A bíróságon (a végjátékban) – nem meglepő módon – bizonyíték hiányos felmentéssel végződött az eset.

¹⁸ Az amerikai gyakorlatban a kisebb részlegeknél, ahol nincsen szakosodás, a helyszíni szemlebeli feladatokat egy személy végzi. Minél nagyobb a részleg, annál biztosabb, hogy több személy fog dolgozni mind a technikai, mind pedig a nyomozási feladatkörben, mégpedig a helyszíni koordinátornak alárendelve. Ilyen helyzetekben a helyszíni koordinátor lesz gyakran a szemlevezető – írja: Swanson, Ch. R.- Chamelin, N. C.-Territo, L.: *Criminal Investigation*. Random House, New York, 1981. 21. o.

¹⁹ A helyszíni szemle új, digitális képrögzítési lehetőségeiről Katona Géza fogalmazott meg nem is olyan régen hatékonyságot növelő útmutatókat „A helyszíni szemle hatékonyságának aktuális kérdései” c. tanulmányában. Vö. Belügyi Szemle 2012/6. 75-86. o.

- e) értékes fizikai-testi-szellemi tettesi adottságok olvashatók ki mind a statikus, mind a dinamikus szakasz eredményei alapján (például az elkövető/k/ száma, szereposztása, célzata vagy motívuma, szakképzettsége, helyismerete, ruházata, ereje, dohányzása, testi sérülése);
- f) fontos személyiségvonások, viselkedési módok mutatkozhatnak meg a helyszíni adatokból (például a tettes személyisége, jellegzetes szokása, perszeverantikus elkövetési módja, célszerű vagy felesleges utótevékenysége, sértettel való kapcsolata, feltűnési vágya);
- g) mindezen fizikai-személyiségi adatok alkalmasak lehetnek profilalkotásra, az elkövető „körvonalazására” (művelt-primitív, brutális, kapzsi, vakmerő, beteges hajlamú, ténylegesen beteg, illetve társadalmi státusza, iskolai végzettsége, foglalkozása);
- h) a szemlén rögzített adatok, bizonyítékok²⁰ hasznosak lehetnek a későbbi esetleges bizonyítási kísérletnél, felismerésre bemutatásnál, helyszíni kihallgatásnál;²¹
- i) az adatok lehetőséget adnak a sorozatcselekmények egyikének felismerésére, az eddigi hasonló eseményekhez való illesztéséhez, ami segíthet a verziók felállításában is – figyelemmel a korábbi szemlék adatainak ismeretére;
- j) a helyszíni szemle szinte valamennyi adata igen jól felhasználható a később felmerülő verziók és utóbb beszerzett perrendszerű bizonyítékok ellenőrzésében, illetve a bizonyítási eljárásban, végső soron a bíróságon; (a végjátékban)
- k) a felkutatott nyomok, anyagmaradványok tárgyakat adnak a későbbi szakértői laborvizsgálatokhoz;
- l) a szemle adatok gyors beszerzése alapot adhat a „forró nyomon” üldözés megszervezésére.

Így jutottunk el a következő állomásunkig, az „első csapás” másik, általunk kiemelendő fontos összetevőjéhez, az ún. „forró nyomos”, összehangolt intézkedésekhez. Felfogásunk szerint ez is tartalommal tölti meg az alapelvi követelményt, vagyis, hogy a lehető leggyorsabban a leghatékonyabb, koordinált lépéseket tegye meg az irányító vezető és csapata – nem sokkal a bűncselekmény elkövetése (az első sakk lépés) után – a bizonyítékok összegyűjtésére, a tettes elfogására. (Amikor a „nyom” még „meleg”). A vezető igen széleskörű feladatai közé tartozik:

- a) az ügyeletes információkat összegyűjtő és továbbító tevékenységének figyelemmel kísérése,

²⁰ A rögzített bűnjelekkel kapcsolatban emeljük ki az angolszász elméletben és gyakorlatban használt kifejezést, „chain of custody”-t, a „megőrzési lánc”-ot (vagy „bizonyítékfolytonosság”-ot), ami egy amerikai „Criminal Investigation” kötet szerint egy „tanúsított, írásban rögzített jelentés mindazokról az egyénekről, akik felügyelték a bizonyítékot a rendőrségi begyűjtéstől kezdve. Ez azzal kezdődik, amikor a bizonyítékot a szemlén felkutatják, rögzítik és tart egészen a végső felhasználásáig. Állandó elszámolási kötelezettség biztosítja a megőrzési láncot; ez szükséges ahhoz, hogy képesek legyenek azt demonstrálni a bírósági bemutatásnál, hogy a bizonyíték (corpus delicti: a „bűn teste”, valójában a bizonyíték megtestesülése, a bűnjel felmutatása, vizsgálata, vitatása) megengedhető legyen a tárgyaláson. Minden egyén a megőrzési láncban személyes felelősséggel tartozik a bizonyíték iránt, beleértve ebbe a róla való gondoskodást, a biztonságos elhelyezését és megőrzését.” Swanson, Ch. R.- Chamelin, N. C.-Territo, L.: Criminal Investigation. Random House, New York, 1981. 24.

²¹ Molnár József: A helyszínelés és bizonyítási kísérlet szerepe a bűnügyi nyomozásban. In: Irk Ferenc (szerk.): Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok XXXV., Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet, Budapest, 1998. 316-341. o.

- b) (akár a fegyveres, robbanószeres) elkövető elfogására felállított akciócsoport (alkalmanként kommandó, helikopter, motoros, bűvár szolgálat, stb.) tevékenységének irányítása,
- c) a helyszínbiztosítók („first responder”) és a szemlebizottság tevékenységének és eredményeinek, megismert digitális adatainak figyelemmel kísérése, (akkor is le kell folytatni a szemlét, ha közben elfogták a tettest),
- d) a tanú(k) és sértett(ek) kihallgatását végzők, illetve az általuk beszerzett adatok megismerése,
- e) az akcióba bevont más rendészeti szervekkel való folyamatos kapcsolattartás,
- f) a területileg illetékes körzeti megbízottak, járőrök, a nyomozó kutya vezetők tevékenységének meghatározása, irányítása,
- g) a folyamatosan beszerzett adatok értékelése,
- h) ha szükséges, a üldözés irányának, a zárások (útzárak, útakadályok, területblokkolások) pontjainak megváltoztatása,
- i) intézkedés a lényeges adatok, információk mielőbbi rögzítésére,
- j) gondoskodás a beszerzett bizonyítékok szakszerű tárolásáról,
- k) mindezen – és ezeken túli aktuális – feladatok összehangolása.

A k) ponthoz tartozik, hogyha az elkövető személye, kiléte már ismertté vált, akkor lakhelyén, ismerőseinél, családjánál adatgyűjtést, házkutatást kell végeztetni. Fel kell térképezni szokásait, személyiségét, habitusát, foglalkozását, családi állapotát, iskolai végzettségét, más szokásos tartózkodási helyeit, illetve, hogy rendelkezik-e fegyverrel, robbanószerrel, élet-testi épség elleni speciális eszközzel. Célszerű kideríteni, hogy mi válthatta ki a bűncselekmény vagy más/több bűncselekmény elkövetését, különösen, hogyha éppen egy másik elkövetési helyről menekül. Itt már cél az is, hogy az elkövető elfogásával megakadályozzák, hogy saját magában, esetleg másokban kárt tegyen – akár menekülése érdekében –, és hogy újabb bűncselekményt kövessen, illetve követhessen el. Mindezeket persze gyorsan, szakszerűen, rugalmasan, mégis szervezeten és a jogi követelményeket, a krimináltaktikai és technikai ajánlásokat betartva kell végrehajtania az irányítónak.

Sommáztaként az „első csapás” alapelvehez annyit jegyzünk meg, hogy felfogásunk szerint nemcsak lehetőség, hanem követelmény is az első támadás. Ezt a módot, ezt a helyzetet ki kell használnia a kriminalistának, valóban mesteri sakkozónak, annál is inkább, mert értékes alapként szolgál a hét kriminalisztikai kérdés megválaszolásához. Aki ezt az alapot rosszul építi fel, az nem számíthat utána stabil felépítményre, hatékony közép- és végjátékra. Kártyavárként omolhat össze a konstrukció, a verzió, akár már a nyomozás során, ám megtörténhet ez a végjáték keretében, a bíróságon is.²²

2. A nyomozás egésze (a további összes krimináltaktikai és technikai lépés) – mint középjáték

Ha áttekintjük a sakkjátékkal kapcsolatos szakkönyveket, azonnal feltűnik, hogy az I. pontban részletezett megnyitásoknak könyvtárnyi irodalma van. Szemben a második fázissal, amely oly bonyolult és olyan mértékű-kiterjedésű, hogy szinte

²² Lásd erről részletesebben a szerzőtől: A justizmordhoz vezető kriminalisztikai hibák. Belügyi Szemle 2014/3. 30-59. o.

megfogalmazhatatlanok a követendő taktikai utasítások. Ezzel szemben a kriminalisztika irodalma igen bőséges, ezernyi tankönyv, monográfia taglalja a világban az első csapás után még megtehető bűnüldözői sakklépéseket. Gondoljunk csak a krimináltechnikai, taktikai, metodikai kötetekre, az abban foglalt ajánlások garmadára.²³ Ebben a szakaszban megfordíthatja a bűnüldöző sakkjátékos a kezdeti lépéshátrányt, előnyre tehet szert, ha kellően alaposan, szívósan és szakszerűen küzd az ebben a szakaszban inkább már a rejtőzésre fókuszáló, sokszor inkább passzivitásba forduló, bűnt már korábban elkövető ellenféllel szemben. Felsorolni itt is lehetetlen a rendelkezésre álló, igen széleskörű és – legfőképpen a természettudományos kutatásoknak köszönhetően – minden nap bővülő eszköztárat, inkább a középjáték célját jelöljük meg a már ismertetett alapelvek tükrében.

A középjáték markáns része a 7 kriminalisztikai alapkérdésre adandó válaszok felderítése, (előzetes nyomozási-ügyészi) vizsgálata. Meglátásunk szerint a már említett kriminalisztikai fő kérdéssor – a MI, HOL, MIKOR, HOGYAN, KI-KIVEL, MIÉRT? – alapelvi szintre emelt együttes, hiszen ezek megválaszolása nélkül nem mondhatják a hatóságok, hogy helyesen ismerik a releváns tényeket, a történeti múltat, az elbírálandó tényállást. Ha pedig nem ismerik hiánytalanul, torzításmentesen, és így próbálnak értékelni, dönteni, akkor ennek legfőbb veszélye, „a legrosszabb forgatókönyve” az esetleges „justizmord”²⁴ lehet, amelynek elkerülése, megelőzése minden jogalkalmazó elsődleges kötelességei közé tartozik.

A kriminalisztika teoretikusai között voltak, akik legfőképpen a HOGYAN? kérdés tartalmi elemeit porciózták, ezáltal egészen tizenkettőig bővítették a kérdősort. Például a kinek a sérelmére? Milyen eszközzel követték el? Milyen okból, illetve milyen célból? Milyen kárt okozva? kérdésekkel kiegészítve. Azt is megjegyezhetjük, hogy a magyar nyelv szabályai szerint a 6., azaz „Kivel?” kérdést nem is kellene feltennünk, hiszen, ha többen voltak, akkor az 5. „Ki?” kérdésre adott feleletünk tartalmazza, tartalmazhatja a társak nevét is. Ám kétségtelen, hogy az angol (és német) rövidítésében „7W questions”²⁵ formula mára kiforrottá, nemzetközileg és magunk által is elfogadott részévé²⁶ vált a kriminalisztika elméletének és gyakorlatának egyaránt.²⁷

A tömörséget mutató hét kérdés között sem véletlenül áll az első helyen a pusztán két apró betűből álló „MI?” kérdése, hiszen a „mi történt?” lényegbevágó megválaszolása adja meg a kezdő feleletet, egyben lökést is, hogy valóban bűnügyben kell-e eljárnia a hatóságoknak vagy netán közigazgatási,²⁸ szabálysértési, munkaügyi, fegyelmi eljárásban, és sorolhatnánk még néhány eshetőséget és területet. A bűncselekményi válasz esetén azonnal más lesz a bevetendő apparátus, szakértelem, módszertan, eszközállomány, és

²³ Lásd a kötetekről Fenyvesi Csaba: A magyar kriminalisztika és a büntetőeljárás jog tudomány monografikus alapjai. Magyar Rendészet, 2013/2. 115-130. o.

²⁴ Lásd ennek jelentőségét részletesebben Handrik Adél: A justizmordok okai – tévedési források a büntetőeljárásban. Belügyi Szemle, 2011/9. 41-63. o.

²⁵ WHAT, WHERE, WHEN, HOW, WHO, WITH WHOM, WHY?

²⁶ Lásd ebbéli álláspontunkat a tankönyveinkben: Tremmel Flórián-Fenyvesi Csaba: Kriminalisztika Tankönyv és Atlasz. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 1999, 2002.; Tremmel Flórián-Herke Csongor-Fenyvesi Csaba: Kriminalisztika Tankönyv és Atlasz. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2005.; Tremmel Flórián-Herke Csongor-Fenyvesi Csaba: Kriminalisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2009

²⁷ Módszertani útmutatóul szolgáltak a Chr. Wolff természetjogász és tanítványa, J. G. Darjes (1714-1791) által a latinból átvett kérdőszavak, amelyeket ma a német nyelv kriminalisztikai W-kérdésekként ismer. Armin Forker: Történeti kriminalisztika – kísérlet az európai kriminalisztika fejlődésének tanulmányozására. In: Katona Géza (szerk.): A kriminalisztika aktuális kérdései. BM Kiadó, Budapest, 2001. 69. o.

²⁸ Erről ír például Romet Bernadett: A rendkívüli halálesetek helyszíni szemléi. Studia Iuvenum Jurisperitorum, Pécs, 2004. 257-278. o.

azonnal élessé válnak a további alapkérdések. A mondatból kiemeljük az „azonnal” szót, hiszen egyből fontossá válik az idő kérdése. Nemcsak a nyomozás, a tényfeltárás gyorsaságának igénye miatt, hanem mert a „MIKOR?” kérdése is előretolul. A „MI?” kérdése után verseng a HOL-MIKOR-HOGYAN?²⁹ kérdéstriász. Szinte egyidejűen és égetően merülnek fel, amelyekre a lehető legrövidebb idő alatt meg kell adni a pontos válaszokat, mert ezek nélkül nagy valószínűséggel nem tudjuk hatékonyan kutatni a további kérdések, a KI-KIVEL? feleletét. Egyébként az elméletben és gyakorlatban is szépen kikristályosodott hét kérdés azért bír kiemelt jelentőséggel („varázserővel”), mert majdhogynem bizonyossággal állíthatjuk, hogy a múlt rekonstruálása (a „varázslat”, a végjáték) sikerül, ha ezekre az egyszerűnek tűnő kérdésekre meg tudja adni a kriminalista, végső soron a bíróság a pontos válaszokat. Ami cseppet sem könnyű, mivel a gyakorlati megválaszolásuk a modern kriminalisztika korában éppen a mágiától távolodó, sőt elhatárolódó tudományos képességeket, ismereteket és erőket³⁰ igényel.

Ad. 1. Már az első kérdés, a „MI történt?” óriási nehézséget okozhat és rengeteg időt, energiát vehet igénybe a nyomozóhatóság tagjaitól. Márpedig erre a kérdésre mindenképpen választ kell adni a lehető leggyorsabban – és ez így lesz a jövőben is –, ugyanis ez határozza meg, hogy egyáltalán kriminális esetről van-e szó.³¹ Úgy is fogalmazhatunk, hogy az első kérdés megválaszolása elengedhetetlen feltétel, „conditio sine qua non” a továbblépéshez. Már itt megjegyezzük, hogy vannak a bázisban olyan kérdések, amelyek nem tartoznak ebbe a kategóriába; megválaszolásuk nélkül is lehet törvényes és valóságghú tényállásfelderítés, illetve büntetőjogi felelősségre vonás. (Például a később részletezett „miért?” kérdés ilyen.)

Ad 2. A hol, mikor, hogyan kérdéstriászából a második helyre, közvetlenül – a feltétlenül első – „mi” kérdése után a „HOL történt?”-et helyezzük elvi szinten,³² mivel a bűncselekmények jelentős száma „helyszínes”. Vagyis a ténykérdések felderítése a bűncselekmény helyszínén, szemlével kezdődik, ahogyan már fentebb is megfogalmaztuk. Tendenciájában ezek növekedését látjuk, és a jövőben is hasonló trendet modellezünk, mivel a tárgyi bizonyítékok mikro- sőt már szubmikro szintű megismerése, az egyre bővülő felismerési és rögzítési eszköz-technika évről-évre több lehetőséget is nyújt a szemletartáshoz, az értelmes, célirányos helyszíni adatgyűjtéshez.³³ Ebből következően igen lényeges, hogy hol történt a bűncselekmény. (Már ismert, hogy bűncselekmény, hiszen az

²⁹ Lásd a modus operandi nyilvántartás alapjaként szolgáló perszeveranciáról: Kovács Klára-Pásztor Attila: A perszeverancia kriminalisztikai jelentősége. *Belügyi Szemle*, 2011/12. 89-103. o.

³⁰ Nem véletlenül beszélhetünk „agy- és lábnyomozásról”, illetve nyomozóról („brain, illetve footdetective”-ről). Szükség van az elméleti felkészültségre, azonban a hagyományos, sok utánjárást igénylő adatgyűjtés sem maradhat el az eredményes – régi műszóval – „kikutakodáshoz”, még a digitális adatoktól hemzsegő napjainkban sem.

³¹ Az 1980-as években Pécs és Siklós között levő út menti szántásban egy kiégett Dácia személygépkocsit találtak, a vezető ülésén pedig egy elszenesedett férfi holttestét. Mindjárt felmerült az első, alapvető kérdés, amelyre a nyomozók verziókat állítottak fel: emberölés, öngyilkosság, közlekedési baleset, természeti csapás vagy műszaki hiba jött szóba. Az igen alapos helyszíni szemlét és adatgyűjtéseket követően – szakértők sokaságának bevonása és helyszíni (mérgezési) modellkísérletek után – sikerült megválaszolni a „mi történt?” kérdését. A vezető az öngyilkosság egy sajátos – mérgezéses-tűzgyújtásos, kombinált – formáját választotta.

³² Hangsúlyozzuk, hogy elvi szinten – mivel a gyakorlatban általában nincsenek ennyire éles elválasztó vonalak, és sorrendi határok – a kérdés-felelet lánc „egymásba kapaszkodik”, kombinált formában, sokszor egy időben jönnek elő. Ez az állítás egyébiránt igaz mind a hét kérdés esetében.

³³ A 2015 decemberében elkövetett párizsi robbantásos merényleteknél (bűncselekményeknél) is a nyomozók a helyszínekből indultak ki és jutottak el a tettesekig.

első kérdésre meg kellett adni korábban a hiteles választ.) Azért is lényeges, mert általában az egész büntetőeljárás végighúzódnó folyamat első állomása. Ugyanis a „helyszín-labor-tárgyaló” triászban ez a belépő, az indító, az első lépcső a bizonyítékokhoz, azok feltárásához, rögzítéséhez, értékeléséhez. A következő grádics már a – nyomok és anyagmaradványok vizsgálatát végző és véleményező – szakértői labor, majd a harmadik állomás – a végső értékelést, bizonyítékmérlegelést folytató, „végjátékot lefolytató hely” – a bírósági tárgyalóterem lesz.³⁴ A pontos válaszadás iránymutatást ad a felderítést végzőknek, hol keressék a nyomokat és anyagmaradványokat, hol tartsák meg a kriminalisztikailag és jogilag³⁵ is fontos helyszíni szemlét.

Ad 3. Tudnunk kell mennyire szükséges visszaneézni a múltba a bűncselekmény felderítése, az összes kérdés megválaszolása érdekében. A „*MIKOR történt?*” kérdés relevanciája többirányú. Elsőként a rögtönös intézkedések miatt van jelentősége, amit a szaknyelv, a már taglalt „forró nyomos üldözésnek” nevez, és csak akkor van helye és értelme a mozgósításnak, a gyors szervezésnek, ha a bűncselekmény valóban nemrég történt, a helyszín „még nem hült ki.” Másrésztől időmedret ad a nyomozásnak, a további sokirányú, nyílt és titkos adatgyűjtésnek, puhatolásnak. Harmadrésztől pedig a potenciális elkövetői körre is iránymutató. Leszűkíti azokra, akik nem esnek ki az időmederből, szemben az ellenőrzött, megalapozott alibivel rendelkezőkkel. Az időkérdés megválaszolásának szerepe lehet az alapkérdés, a „mi?” megválaszolásában is.³⁶

Ad 4. Kimeríthetetlen a „*HOGYAN történt a bűncselekmény?*” kérdésre adott válasz-erdő. Mégis született rá valamiféle rendszerezés, mivel a pszichológia nyomán a kriminalisták felismerték, hogy van sajátos összefüggés a tettes és tette között. Fogalmazhatunk úgy is, hogy „hasonlítanak” egymásra, vagyis a tett módja tükrözi az elkövetőt, annak személyiségét, gondolkodását, és amely összefüggésnek a pszichológiai alapja a perszeverancia. Értelme szerint az elkövetők – mindenekelőtt a sorozatban cselekedők – állhatatosan és kitartóan ragaszkodnak az elkövetési módjukhoz (sakkozónál például a megnyitási fajtához).³⁷ Erre az elvi és gyakorlati felismerésre épül az egyes – ismert vagy

³⁴ Összhangban a bizonyítás fogalmunkkal, amely szerint „A bizonyítás a büntetőeljárásban olyan megismerési folyamat, amely az egyedi ügyben, büntetőjogilag releváns, túlnyomórészt múltbeli tényállásnak az eljáró hatóság, végső soron a bíróság általi, a valósággal adekvát megállapítására irányul és a bizonyítékok összegyűjtésével, vizsgálatával és mérlegelésével kapcsolatos tevékenységben realizálódik.” Herke Csongor-Fenyvesi Csaba-Tremmel Flórián: A büntető eljárásjog elmélete. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2012. 132. o., illetve Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2001. 211. o.

³⁵ A helyszíni szemle kettős arculatáról azért beszélhetünk, mert egyrésztől kriminalisztikai relevanciája abban rejlik, hogy segíti a bűncselekmény elkövetési magatartásának és elkövetőjének rekonstrukcióját, hiszen meghatározott térben keletkeznek a döntő bizonyítékok, amelyeket fel kell kutatni, és megfelelően rögzíteni, illetve értékelni kell; másrésztől jogi relevanciája pedig abban áll, hogy választ ad az illetékesség kérdésére, továbbá anyagi büntetőjogi, azon belül különös részi tényállás alapján minősítő körülményként szerepelhet (pl. közvetlen helyszíne, bekerített hely).

³⁶ A Spiegel folyóirat nagy történelmi szenzációt keltően megjelentette Hitler állítólagos naplóját. A későbbiekben azonban okmányszakértők megállapították, hogy a felhasznált papír jóval a II. világháború befejezése – Hitler halála – után készült, vagyis bűncselekmény, csalás történt. A napló íróját és sajtóhoz juttatóját felelőségre is vonta a bíróság. Seddon, E. A.-Pass, A. D.: Hitler Diary Hoax. In: Embar-Seddon, A.-Pass, A. D. (eds.): Forensic Science. Salem Press, Pasadena, California, 2009. 593-595. o.

³⁷ A ragaszkodásnak is több fajtája van, így tapasztalunk:

a) személyhez (perseverantia subjecti); a sértetti-áldozati kör mindig csak egy bizonyos nemű, korú, hajszínű, foglalkozású csoporthoz tartozik. (Történelmi példa Jack the Ripper esete, aki szinte csak prostituáltakat támadott. A helyhez is ragaszkodott, mindig a White Chappel környékén cselekedett, és az elkövetés eszközében is kitartó volt:

ismeretlen tettesű – bűncselekmények módszertani leírása, a „modus operandi” (MO) nyilvántartás. Ez szinte nem más, mint az elkövetői névjegyek – „signature behavior” – gyűjteménye, amelyben – úgy is fogalmazhatunk – „aláírás-jellegű viselkedési nyomokat” tárolnak. Azon túlmenően ugyanis, hogy a modus operandi önmagában jellemző az elkövetőre, a modus operandin belül mégis megfigyelhetők olyan viselkedésjegyek, amelyek egyfajta aláírásként funkcionálnak az elkövető részéről. Az elkövetői névjegy a modus operandiba tartozó egyéb viselkedéstől a szerint különböztethető meg, hogy az aláírás-jellegű viselkedés nem a bűncselekmény elkövetésének szükségszerű részcselekményeiből, hanem ezeken kívül eső cselekményekből áll, amelyek az elkövető érzelmi, pszichikai szükségleteit elégítik ki. Megjegyezzük még e körben, hogy az elkövetői névjegyek egyedisége nagy jelentőséggel bír egy aránylag új krimináltaktikai módszer, a profilalkotás szempontjából is. Az elkövetői névjegy ugyanis az elkövető személyiségének „lennyomata”, ebből temérdek információt lehet nyerni az elkövető gondolkodásáról, személyiségéről, lelki állapotáról, foglalkozásáról, érdeklődési köréről, alkalmanként még családi állapotáról, betegségéről is.

Ad 5-6. Végző büntetőjogi felelősségre vonás (játszmányerés) csak a „*KI-KIVEL követte el?*” kérdés(pár) megválaszolása után lehetséges. Ez is „conditio sine qua non” a tényállás megállapításának, legalábbis a tekintetben, hogy ki a tettes, mert alkalmanként tisztában lehetünk azzal is, hogy volt társ/részes is, mégsem sikerül a személyét azonosítani. Attól még az ismert, egyedileg azonosított elkövetőnek a pontosan feltárt tette megítélhető.³⁸

Ad 7. Az angolszász felfogásban szinte az első pillanattól keresik a „*MIÉRT történt?*” kérdésre a választ, és nehezen képzelhető el felelősségre vonás ennek megválaszolása nélkül. A kontinentális felfogást is érdekli a válasz, azonban nincs ilyen szoros kötődése, „makacs” ragaszkodása ehhez. Számítalan esetben a miért kérdésre nem kapunk érdemi választ még a legaprólékosabb nyomozói munka alapján sem, mégis lesz büntetőjogi felelősségre vonás, ha a többi kérdésre adott válasz alapján bizonyosodik a tényállás.³⁹

valamilyen igen éles, késszerű eszközt használt folyamatosan, a mód szerint pedig szinte mindig csonkolt, egyre fokozódó kegyetlenséggel);

b) módhoz való (perseverantia modi specialis): konok ragaszkodás az elkövetés mikéntjéhez. (Például az 1980-as végén Pécssett sikerült azonosítani egy idősödő férfit, aki évtizedeken keresztül minden alkalommal valamilyen fémruddal, biciklipumpával a sértettek bokáját, alsó lábszárát ütötte vehemensen);

c) a tárgyhoz való ragaszkodás (perseverantia objecti): például folyamatos ékszerlopás;

d) eszközhöz való ragaszkodás (perseverantia instrumenti): az emberöléseknél, testi sértéseknél vagy azok kísérletének végrehajtásánál azonos vagy hasonló eszközökhöz való makacs „tapadás”, amit – mint látható a b) pontnál említett példából – nehéz elhatárolni a módhoz való ragaszkodástól, mivel azzal szinte mindig szoros kapcsolatban áll;

e) helyhez való ragaszkodás (perseverantia loci): a tettesnek a tetthelyhez való állhatatos ragaszkodása. Az 1980-as években egy pécsi támadó hónapokon át, minden alkalommal négyemeletes házak lépcsőházában támadta meg a sértett nőket. (Megjelenhet a helyhez való spontán visszatérés is, akár több alkalommal is – bűncselekmény nélkül is –, hiszen önmagában a hely is okozhat valamiféle örömforrást a perszeverantikus pszichének.)

³⁸ 2005-2006-ban Dunaújvárosban és környékén fiktív cégalapításokkal és fiktív számlakibocsátásokkal adócsalást követett el egy középkorú vállalkozó férfi, aki ismeretlen személye/ke/n („futáron”) keresztül juttatta el a valótlan számlapéldányokat az azokat törvénytelenül befogadó, könyvelésükbe beállító cégvezetőknek. Mind a számlakiállító, mind a számlabefogadó személyeket sikerült azonosítani, majd felelősségre vonni, azonban a futár (futárok) személye az alapos és széleskörű, nyílt és titkos eszközöket is bevető nyomozás ellenére ismeretlen maradt/ak/, őt (öket) nem sikerült azonosítani.

³⁹ 1988-ban egy pécsi férfinél a házkutatás során több mint száz, több éven keresztül végrehajtott lopásból származó tárgyat (autómagnót, varrógépet, szerszámot stb.) találtak a nyomozók egy lezárt szekrényben, amelyből az egyébként tetteit elismerő és feltáró, teljes beszámítási képességével rendelkező, szakmával és munkahellyel

Hozzáteesszük még, hogy nemcsak a bűnfelderítés, hanem a bűnmegelőzés szempontjából is fontos a válaszadás, hiszen csak valós gyökérok és okfolyamat ismeretében tudunk hatékonyan megelőzni.

3. A bírósági szakasz (a tárgyalási bizonyítás) – mint végjáték.

A sakkbeli végjátéknak számító bírósági szakasz adja meg a választ arra az egyszerű sportkérdésre, hogy: ki nyeri a játszmát? A vád és védelem által vezetett, irányított bábuknál itt annyi a fordulat, hogy a végjáték kezdete már a kezdeti nyitásnál még hátrányban levő bűnüldözőé. Vád nélkül nincsen végjáték, nincsen bírósági szakasz, itt már a hatóság nyit és támad egyúttal. Lépéselőnyben, főrbán, mattadó erőben kell, hogy legyen, eszköztárából (fegyverzetéből) nem maradhatnak el a húzási tervek, kombinációk, a nyomatékos, kétségtelen bizonyítékok. A sakkhoz képest előre meg is kell ezeket jelölnie (vádiratában), az ellenfél felkészülhet belőlük. („Suszter”- vagy kétlépéses „bolondmatt” így nem várható.) Ettől még persze lehetnek mindkét részről taktikai vagy azonnali akciós elemek (például sáncolások, beütések, „lőugrások”, sakk-sekk, villámsakk, en passant, kettős- felfedett- áldozati sakklépések), változtatások, vezéri (királynői), egyéb nehéz- és könnyű tiszti (bástya, futó, huszár), gyalogosi fortélyok (például gyalogáttörés, szabad-, mérgezett gyalog), csapdák, cserék, (vezér)cselek kötések, ráterelések. Itt dől el nyílt (óra nélküli) játszmában a közvetlenség elve alapján (egymással „szembeülve”), hogy milyen hatékonysággal érvényesültek a kriminalisztikai princípiumok. Vagyis mennyire biztos válaszok születtek az alapvető kriminalisztikai kérdésekre, hogyan, milyen mértékben sikerült a múltat rekonstruálni. Sikerült-e a képzeletbeli kriminalisztikai piramis⁴⁰ közép-résén levő összes (fizikális és digitális) nyomot-anyagmaradványt-vallomást-okiratot hitelesen felkutatni, összegyűjteni, elemezni, vizsgálni, mérlegelni? Elég minőségi, kellően releváns és perrendszerűen beszerzett, felmutatott, meggyőző volt-e az adatsor, amelynek javarészt az „első csapás” körében szerzett be a bűnüldözés? Adható-e kétséget kizáró, megnyugtató, egyedi válasz az azonosítások (tett, hely, idő, módszer, ok, motiváció, személy) körében? Lesz-e (pl. fojtott) mattadás vagy vereség áll fenn és a végjátékos bűnüldözői támadás felmentéssel, a saját király elbukásával, a parti feladásával végződik? Az örökös sakkos háromszori tükörkép, az ötven lépés szabálya, a patthelyzet (a döntetlen) is a bíróság elé citálnak kedvez, az in dubio pro reo büntető eljárásjogi alapelvét szem előtt tartva; ekkor is a világos, az indító nyer. (Ha egyáltalán személy szerint ő indított.)

A bűnüldözés társadalom védelmi érdekéből adódóan drukkolhat minden jószándékú, jogkövető polgár a vád királyának, de ne feledjük, hogy csak tisztességes, a sakkjáték „fair play” szabályai (például „fogott figura lép, letett bábu marad”), szerint alkalmazható kombinációkat vehet be. Minden eszközzel törekedni kell a hű tükörtartásra, a múlt pontos, torzításmentes megismerésére, a justizmordok, a király elárulásának elkerülésére. Ez minden bűnüldöző sakkjátékos örök felelőssége!

bíró elkövető semmit nem értékesített. A többhónapos nyomozás és a későbbi bírósági eljárás során nem derült fény rá, hogy mi volt igazából a vagyon elleni – hasznot azonban nem hozó – sorozatelkövetés motivációja, oka, célja, magyarázata. Ennek ellenére a bíróság megállapította bűnösségét, és többéves szabadságvesztéssel sújtotta. A későbbiekben önálló tudományos vizsgálatot végeztünk a „MIÉRT tette?” – leginkább pszichológiai gyökerű – kérdés megválaszolására, amelynek eredményeit tanulmányban meg is jelentettük. Vö. Fenyvesi Csaba-Szarkássy Györgyi: Egy nagyvárosi bűncselekménysorozat tettesének pszichológiai vizsgálata. RTF Figyelő, 1991/3. 273-278. o.

⁴⁰ Lásd a piramis modell Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika piramismodelljének második változata. Belügyi Szemle, 2014/9. 32-43. o.